

MULTILATERÁLNÍ VERSUS REGIONÁLNÍ LIBERALIZACE SVĚTOVÉHO OBCHODU V KONTEXTU MINULOSTI AŽ PO SOUČASNOST

MULTILATERAL VERSUS REGIONAL LIBERALIZATION OF WORLD TRADE IN THE CONTEXT OF THE PAST TO THE PRESENT

Monika Mrlinová

Abstract: *The current world economics permeates significant changes, which for decades shaped its form and alter the existing trading order. The most important feature of the world trade order in the 40th the 20th century, the dominant role of the multilateral trade rules which set the pace of trade liberalization. The effect to the accelerating globalization of the world economy during the 20th century was started new trends and tendencies in the form of such "new regionalism". These new trends have led to the creation of whole ranges of issues and most became whether the present world trading order is the same, which was formulated after World War II. The aim of this paper is to clarify the meaning whether the current trade order is the same order, which was formulated after World War II, and if not then considers what has changed and the new challenges such as standing.*

Keywords: *Multilateralism, Regionalism, New regionalism, Regional agreement, Multilateral trading System, General Agreement on Tariffs and Trade, World Trade Organization.*

JEL Classification: *F100, F130, F150.*

Úvod

V celosvětovém měřítku došlo od roku 1870 ke zvýšení exportu na HDP ze 4,6 % na 20,5 % v roce 2005 [14]. Ještě důležitějším trendem světového obchodu se však stal spontánní proces koncentrace ekonomické aktivity do regionů světové ekonomiky, což výrazně pozměňuje dosavadní obchodní řád. Tento obchodní řád byl od ukončení 2. světové války založen zejména na nadřazené úloze vyspělých ekonomik, které de facto určovaly věcný obsah obchodních pravidel, které byly do značné míry výsledkem mnohostranných (multilaterálních) obchodních jednání. Dalším podstatným rysem obchodního řádu byla silná pozice mezinárodního obchodu se zbožím, který po 2. světové válce tvořil páteř mezinárodního obchodu a výměny vůbec. Platnost těchto postulátů dosavadního obchodního řádu však byla postupem času narušována. Bylo to zejména vlivem zrychlující se globalizace světové ekonomiky, kdy byl započat přirozený proces koncentrace ekonomické aktivity do regionů světové ekonomiky, který se stal přirozeným prostředím pro rozmach tzv. „nového regionalismu“. Tyto nové směry vedly k vytváření celé řady otázek, přičemž nejvýznamnější se staly, zda jednotlivé úrovně liberalizace, které probíhají ve světě, se vzájemně, doplňují nebo vylučují, a zda současný světový obchodní řád je tentýž, který byl zformulován po 2. světové válce.

1 Průzkum literatury

Jádro vymezení pojmu multilateralismus je možné nalézt např. v definici Keohana který jej definuje jako způsob koordinace vnitrostátních politik tří nebo více států [24]. Ruggie vymezuje, že multilateralismus nepředstavuje jen způsob koordinace národních politik skupiny zemí, ale že funguje na základě určitých zásad, kterými jsou uspořádány vztahy mezi těmito účastníky [36]. Tím byla formulována obecně přijímaná definice multilateralismu, že multilateralismus odkazuje na koordinaci vztahů mezi třemi nebo více členskými státy v souladu s určitými principy. Caporaso tuto definici dále rozšířil o skutečnost, že multilateralismus se od jiných forem liší třemi vlastnostmi: *neoddělitelností, všeobecnými principy jednání a difúzní reciprocitou*. Neoddělitelností je myšlen geografický a funkční rozsah, v rámci kterého se šíří náklady a přínosy v čase. Všeobecnými principy jednání se rozumí forma obecně přijímaných norem či univerzálního režimu chování, kterými se regulují vztahy mezi všemi členy. Difúzní reciprocita (rozptýlená vzájemnost) představuje širší institucionalizaci důvěry oproti klasické reciprocitě. Díky tomu státy nemusí hledat okamžitý prospěch, ale mohou jednat s důvěrou, že jejich společné akce budou ohodnoceny v dlouhodobém horizontu [11]. Ikenberry uvádí, že multilateralismus může existovat na třech mezinárodních úrovních. Nejnižší úroveň označuje jako systém multilateralismu, který se projevuje jako vestfálský systém států²⁴. Střední úroveň pak představuje tzv. otevřený, liberální mezinárodní ekonomický řád. Nejvyšší mezinárodní úroveň multilateralismu představuje tzv. smluvní multilateralismus, jehož základem jsou specifické mezivládní smlouvy a dohody [22]. Příkladem smluvního multilateralismu je např. Světová obchodní organizace (World Trade Organization) dále i WTO, kdy podpisem smlouvy o přistoupení, se členské státy vzdávají části své suverenity a přenášejí tuto suverenitu na mezinárodní organizaci.

Jádro uchopení výrazu regionalismus pak vychází z definic např. Bhagwattiho, který jej definuje jako preferenční snížení obchodních bariér u podskupiny zemí, které mohou, ale nemusí si být geograficky či geopoliticky blízká [6]. Stěžejním rysem regionalismu je, že preference jsou omezené na podmnožinu zemí světového obchodního systému. Podle Winterse představuje regionalismus jakoukoliv politiku zaměřenou na snižování obchodních bariér bez ohledu na to, zda jsou si země geograficky blízké či nikoliv [47]. Nye při definování regionalismu nejprve vymezuje pojem *mezinárodní region*, který chápe jako omezený počet států, které spojují geografické vztahy a míra vzájemné závislosti [30]. Ballasa regionalismus definuje jako proces průběžného přijímání opatření určených ke zrušení diskriminačních opatření mezi ekonomikami nebo stav neexistence různých forem diskriminace mezi jednotlivými ekonomikami [2]. Cihelková definuje regionalismus jako smluvní výměnu práva přístupu na trh u izolované skupiny partnerů, která vede k liberalizaci vztahů mezi dvěma či více zeměmi a přispívá k jejich těsnějším vazbám a vzájemné integraci [12, s. 808].

Vztahem mezi multilateralismem a regionalismem se ve svých pracích zabývá např. Söderbaum, který na tento vztah pohlíží z analytického hlediska jako na dvě naprosto odlišné prostorové úrovně, kdy multilaterální přístup odráží celosvětovou úroveň a regionální přístup pouze úroveň několika málo států či území [41]. Bhagwatti se zamýšlí nad otázkou, zda regionalismus je pro multilateralismus stavebním blokem nebo kamenem

²⁴ Za symbolický počátek vestfálského systému států je považováno uzavření Vestfálského míru v roce 1648. Vestfálský systém států představuje systém států, kdy stát je centralizovaný, suverénní tzn., vykonává všeobecnou, nejvyšší, výlučnou a nezpochybnitelnou kontrolu nad svým územím a jedinými aktéry mezinárodních vztahů jsou právě suverénní státy.

úrazu [6]. Cihelková et al. uvádí, že z hlediska multilaterální liberalizace je regionalismus skutečně diskriminační, jelikož znamená poskytování lepšího celního režimu mezi členy regionální integrace např. bezcelní přístup na trhy partnerů, než vůči členům WTO [13]. Nicméně regionální integrace jsou povolenými výjimkami WTO. Multilateralismus byl označován za nejlepší možné řešení pro světový obchod, regionalismus za řešení náhradní, které může multilateralismus podpořit nebo poškodit. Fundamentem tradičního přístupu se tak stala zejména Vinerova teorie celní unie a z ní vycházející debata o prospěšnosti či škodlivosti regionalismu v podobě tzv. vytváření či odchylování od obchodu [46]. Hlavní argumenty odpůrců regionalismu leží v diskriminačním charakteru regionální integrace a možnosti zkomplikovat uspořádání světového řádu. Kromě nebezpečí diskriminace resp. regionálního protekcionismu s sebou regionalismus nese i tzv. systémové riziko, které spočívá v hrozbě fragmentace světové ekonomiky. Základem této teorie je myšlenka, že regionalismus povede k vytváření vzájemně si konkurujících bloků, které budou proti sobě vést obchodní války a zhatí tak proces multilaterální liberalizace viz [7], či [8].

2 Multilaterální versus regionální liberalizace světového obchodu

2.1 Multilaterální obchodní systém od historie až po současnost

V obchodní politice mezi 15. – 19. stoletím převládal merkantilismus, který se navenek projevoval politikou protekcionismu. Za zlomový okamžik v mezinárodních obchodních vztazích je považován 23. leden 1860, kdy byla podepsána mezi Velkou Británií a Francií Cobden-Chevalierova obchodní smlouva²⁵, která ustanovila volný obchod mezi těmito partnery [18]. I když se smluvně tato smlouva týkala pouze dvou států, její význam spočíval v roli novátora v uzavírání smluv s dalšími evropskými státy označovanými jako „sít' Cobdenových smluv“. Z toho důvodu se tato smlouva stala jistým orientačním bodem, který signalizoval novou éru obchodních vztahů [42]. V tomto období se rovněž do popředí zájmu dostaly koncepce absolutních a komparativních výhod v mezinárodním obchodě, které vnímaly mezinárodní obchod jako základní předpoklad ekonomického rozvoje zemí a možnost jak neustále zvyšovat národní bohatství. Rok 1879 je v dějinách světové ekonomiky označován jako návrat zemí k protekcionismu a útlumu přeshraničního obchodování, který byl jednak podmíněn přijatými protekcionistickými opatřeními německým kancléřem Ottem von Bismarckem, který prudce zvyšoval celní tarify s cílem chránit německé zemědělství, a jednak rostoucím zájmem o klasickou německou školu s předním představitelem Friedrichem Listem, který zdůrazňoval, že svobodný obchod je příznivý pouze pro Anglii, jakožto nejrozvinutější ekonomiku tohoto období [29]. Poslední čtvrtina 19. století je spojena s tzv. *ekonomickým nacionalismem*. Následující hluboké změny v mezinárodní hospodářské situaci, které se objevily v průběhu 1. poloviny 20. století zapříčiněné zejména první světovou válkou, Velkou depresí v 30. letech 20. století a následující druhou světovou válkou vnesly nejistotu a nestabilitu do obchodních vazeb mezi zeměmi [10]. Podle národních výpočtů byla cla na výrobky zpracovatelského průmyslu v roce 1925 vyšší, než před první světovou válkou ve většině zemí. Následující druhá světová válka téměř úplně pozastavila rozvoj mezinárodního obchodu, ovšem myšlenka vzájemného obchodování na celosvětové úrovni nebyla vymýcena. Majerová, Nezval uvádí, že právě vysoká úroveň cel z let mezi dvěma světovými válkami a poválečné potíže s dosažením ekonomického rozvoje vedly ke snahám uvolnit vzájemný obchod mezi zeměmi [27]. Přetvoření systému regulace mezinárodního obchodu na multilaterální

²⁵ Velká Británie podle této smlouvy měla zrušit veškerá cla na dovoz francouzského zboží (s výjimkou vína a koňaku) a Francie měla zrušit zákaz dovozu britského textilu a snížit cla u široké skupiny britského zboží na maximálně přípustnou úroveň cla 30 %.

(mnohostranný) systém s akcentem liberalizace toků zboží je ztotožňována s konferencí v Bretton Woods, která se uskutečnila v roce 1944 za účasti 44 států. Dohody, které byly uzavřeny, měly bezprostřední vliv na poválečnou obnovu evropských zemí a stály rovněž v základu následné liberalizace světového obchodu. Na této konferenci byly položeny základy Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Třetí plánovanou organizací byla Mezinárodní obchodní organizace, která však na svůj vznik čekala ještě dalších padesát let [35]. V roce 1946 sice na půdě Ekonomické a Sociální rady Organizace spojených národů byla přijata resoluce, jejíž obsah vyzýval k založení Mezinárodní obchodní organizace, ale jednání o jejím založení se přesouvala z New Yorku, do Ženevy a následně do Havany. Světové liberalizační snahy následně vyvrcholily v roce 1947 podepsáním *Všeobecné dohody o clech a obchodu* (General Agreement on Tariffs and Trade) dále i GATT, čímž byla započata formulace multilaterálního (mnohostranného) systému obchodování. Cesta vpřed byla nalezena díky přijetí dvou nástrojů politiky, a to reciprocity²⁶ a nediskriminace, které byly formálně zakotveny v GATTU a díky nimž byla spuštěna vlna liberalizace světového obchodu. Smluvními státy této dohody se stalo 23 zemí²⁷. Princip vzájemným výhod v multilaterální liberalizaci obchodu byl spojen s aplikací *doložky nejvyšších výhod* (Most-Favoured Nations) dále i MFN, která byla pro všechny smluvní strany závazná. Mnohostranný systém tak nahradil dřívější dvoustraně sjednávané mezistátní obchodní smlouvy [40]. V čl. I. GATT byla doložka nejvyšších výhod formulována takto [48]: „*Všechny dohody, přednosti, výsady nebo osvobození poskytnuté kteroukoliv smluvní stranou jakémukoli výrobku pocházejícímu z kterékoli země nebo tam určenému, budou ihned a bezpodmínečně přiznány obdobnému výrobku pocházejícímu z území všech ostatních smluvních stran nebo tam určenému.*“

Hlavním posláním GATT bylo, aby všechny smluvní strany převedly všechny obchodní bariéry na tarify a následně, aby tyto tarifní opatření snižovaly. Proces snižování cel a odstraňování překážek se uskutečňoval pomocí tzv. jednacích kol (celních konferencí). Jednání se vedla na základě zásady reciprocity²⁸ a výsledky ujednání tzn. snížení cel, se na ostatní účastníky GATT přenášel prostřednictvím doložky nejvyšších výhod. Od roku 1947 do roku 1960 proběhly čtyři celní konference²⁹. Další jednání od roku 1960 trvala již delší dobu než jeden rok, a proto se označovala jako „kola“ – „rounds“. Následující tab. 1 sleduje snižování cel v rámci jednotlivých celních konferencí a celních kol. K nejvýraznějšímu snížení cel došlo v průběhu tzv. *Kennedyho kola* o 37 %. Velký význam v procesu liberalizace světového obchodu mělo *Tokijské kolo*, v rámci něhož se podařilo přijmout Dohodu o technických překážkách (Technical Barriers of Trade), jejímž cílem bylo odstranit nepřehlednost technického práva. V dohodě byla zakotvena povinnost notifikace, tj. povinnost států poskytnout připravovanou technickou normu nebo předpis k připomínkování a posouzení ostatním členským zemím [51].

²⁶ Reciprocita (vzájemnost) představuje podmíněné a ekvivalentní ústupky. Znamená, že při jednáních o snižování cel či jiných překážek obchodu si smluvní strany vzájemně poskytují výhody. Zásada reciprocity se uplatňovala při prvních kolech celních jednání, kdy byl omezený a podstatě uzavřený počet účastníků. Reciprocita byla poprvé porušena počátkem 60. let minulého století, kdy bylo dohodnuto, že od rozvojových zemí se nebudou očekávat vzájemné výhody.

²⁷ Austrálie, Belgie, Brazílie, Barma, Kanada, Ceylon, Chile, Čína, Kuba, Československá republika, Francie, Indie, Libanon, Lucembursko, Nizozemí, Nový Zéland, Norsko, Pákistán, Jižní Rhodesie, Jižní Afrika, Spojené království a Spojené státy americké.

²⁸ Zásada reciprocity tedy vzájemnosti znamená, že při jednáních o snižování cel či jiných překážek obchodu si smluvní strany vzájemně poskytují výhody. Zásada reciprocity se uplatňovala při prvních kolech celních jednání, kdy byl omezený a podstatě uzavřený počet účastníků.

²⁹ Odhaduje se, že před první konferencí (Ženeva 1947) se průměrný použitý tarif všech členských zemí pohyboval mezi 20 až 30 %. Ženevská celní konference přinesla redukcí váženého aritmetického tarifu o 26% s dalším kumulativním snížením o 15%.

Tab. 1: Snižování cel v rámci mnohostranných obchodních jednání v letech 1948 - 1999

Datum implementace kola	Obchodní kola snižování cel	Vážený průměr snížení cla (v %)
1948-1964	4 celní konference + Dillonovo kolo	-36
1968 - 1972	Kennedyho kolo (1964-1967)	-37
1980 -1987	Tokijské kolo (1973-1979)	-33
1995- 1999	Uruguayské kolo (1986-1994)	-38

Zdroj: [52]

V rámci Uruguayského kola došlo mimo jiné ke krystalizaci názoru týkajícího se zlepšení smluvních podmínek a řešení obchodních sporů. Rozšíření GATT z roku 1947 o ustanovení právních nástrojů, které vstoupily v platnost před datem vstupu v platnost Dohody o Světové obchodní organizaci o ujednání o výkladu článků o tzv. Marrakešský protokol, vedlo k vzniku Všeobecné dohody o clech a obchodu 1994. Následně byla tato dohoda v roce 1995 nahrazena Světovou obchodní organizací.

Světová obchodní organizace zahájila svou činnost k 1. lednu 1995 jako mezinárodní instituce globálního rozsahu se sídlem v Ženevě. K tomuto datu mělo WTO 125 členů³⁰ a 28 zemí žádalo o přijetí, mezi nimi byly např. Čína a Rusko³¹. WTO se stala novým subjektem světové ekonomiky a měla hrát úlohu třetího pilíře ovlivňujícího světový obchod a světovou ekonomiku společně s Mezinárodním měnovým fondem a Mezinárodní bankou pro obnovu a rozvoj. WTO je plnoprávnou organizací s právní subjektivitou a byla vybudována na principu tzv. jediného závazku („all-or-nothing“) tzn., všichni členové WTO musí přijmout soubor všech závazků. Jádrem činnosti WTO je problematika upravovaná GATT avšak rozšířená o všechny změny a ujednání, které se k původní smlouvě přidaly během jeho existence. WTO má oproti GATTU daleko větší pole působnosti, vnáší do mezinárodního obchodu regulaci služeb, práv k duševnímu vlastnictví a problematiku investic. Významným prvkem WTO, který je uveden v článku III je Ujednání o pravidlech a postupech řídicí urovnání sporů a Mechanismus pro přezkoumání obchodní politiky.

Multilaterální obchodní systém vycházející z principů GATT a následně WTO umožnil za posledních 40 let zvýšit obchod v zapojených zemích o více než 3 % ročně. V zemích OECD byl zaznamenán 10 % nárůst obchodu, který byl spojen s 4 % zvýšením produktivity práce. Otevřený globální obchod také sehrál klíčovou roli v ekonomickém růstu rozvojových zemí, kterým umožnil, aby stovky milionů lidí se vymanily z chudoby od vzniku GATT [17]. Co se však týká samotného zajišťování obchodní politiky ve prospěch volného obchodu, byly GATT/WTO úspěšné pouze částečně. Existovaly výjimky v jednotlivých sektorech, nejvýznamněji v zemědělství a v textilním odvětví a různé druhy výjimek měly i některé země.

Možná z toho důvodu Rose ve své studii vyjadřuje silné obavy, zda členské země GATT/WTO systematicky dodržovaly liberálnější obchodní politiky v porovnání s nečlenskými zeměmi. Jeho závěrem je, že existuje nedostatek důkazů o tom, že by členství

³⁰ V současnosti WTO sdružuje 156 členských států, jako poslední země přistoupilo Rusko, které parlamentem ratifikovalo Smlouvu o přistoupení dne 11. 7. 2012 a následně 22. 7. 2012 se stalo oficiálním členem.

³¹ Čína se stala členem WTO v roce 2001a Rusko se stalo členem po 18 letech čekání dne 16. 12. 2011.

v GATT/WTO vskutku liberalizovalo obchodní politiku [34]. Nedostatek významného a robustního vlivu na obchod demonstrovaný ve studii Rose může jednoduše odrážet nedostatek liberalizačního vlivu obchodní politiky WTO [33]. Toto vysvětlení však není zcela přesvědčivé, protože z výše uvedené charakteristiky je zřejmé, že členství ve WTO znamená více než jen to, co je pozorovatelné v podmínkách obchodních politik jednotlivých členů. Členství ve WTO může být pro jednotlivé země důležité, a to i tehdy jestliže dané země spolu vůbec neobchodují, důvodem je tzv. extenzivní šíření světového obchodu, což znamená růst počtu páru zemí, které spolu obchodují [16]. Například Subramanian a Wei provedli empirickou analýzu typu Roseho, ale na rozdíl od něj sledovali jednostranný obchod (dovozy) než celkový tok obchodu mezi dvěma zeměmi. Ve své studii navíc rozlišují dvě skupiny zemí, které mají hrát v členství ve WTO odlišnou roli, a to rozvojové a průmyslové země. Nacházejí značně kladný objemový obchodní efekt u průmyslových zemí, ale nikoliv u rozvojových zemí. Například, jejich upřednostňovaná specifikace poukazuje na to, že členství ve WTO v průměru navýšila dvoustranné dovozy průmyslových zemí až o 175 %, přičemž odhadované koeficienty nabízí daleko nižší vliv pro rozvojové země. Podle jejich názoru to odráží asymetrii politiky v tom, že rozvojové země nevyužívaly členství ve WTO ve prospěch liberalizace obchodu, zatímco rozvinuté země to obvykle dělaly. Tato asymetrie je způsobena odlišným zacházením s těmito dvěma skupinami zemí v rámci GATT/WTO [43].

Na tomto místě by bylo dobré, upozornit i na další problémy, se kterými se multilaterální obchodní systém zastřešovaný WTO potýká. Prvním je rozšiřování působnosti WTO, které má za následek, že proces dosažení shody je čím dál tím složitější. Příkladem může být, např. prodlužování agendy z Dauhá, kdy vyvstávají otázky, zda nedošlo k ohrožení mnohostranného obchodního systému, a tak podlomení důvěryhodnosti ve WTO, která nebyla schopna za více než deset let uzavřít toto kolo [39]

Další problematickou oblastí je doložka nejvyšších výhod, která byla formulována poměrně široce a připouštěla celou řadu výjimek ze své aplikace. Největší kritiku sklidila ustanovení v čl. XXIV GATT (a jeho aktualizovaná verze ve WTO) jako výjimky ve prospěch pohraničního styku, celní unie a oblasti zóny volného obchodu. Předmětem ostré kritiky mnohostranného systému obchodování se stalo také doposud neuzavřené rozvojového kolo z Dauhá.

Z výše uvedených, ale i dalších problematických oblastí, tak vyvstaly otázky, které na sebe začaly nabalovat další a další témata ohledně účinnosti a flexibility WTO. Jednou z nejožehavějších témat, kterému mu současný mnohostranný systém obchodování zaštiťovaný WTO čelí, je skutečnost, že za posledních 50 let se povaha obchodu výrazně změnila. V průběhu 21. století byla zaznamenána masivní liberalizaci obchodu se zbožím a službami, díky výrazné míře liberalizace obchodu zejména ze stran zemí, které se liberalizaci vyvarovaly celá desetiletí. Na rozdíl od minulého století jen k velmi malé části liberalizačních opatření došlo pod záštitou WTO [5]. Příkladem jsou např. některé rozvojové země, které snížily cla, otevřely své trhy pro pohyb služeb a staly se příjemci zahraničních investic, a to zejména prostřednictvím regionálních obchodních dohod. Dále mnoho bohatých rozvinutých zemí spoléhaly na regionální obchodní dohody, zejména pak na možnosti tzv. hluboké regionální dohody. Navzdory rostoucímu tlaku globalizace na pokračující růst flexibility ekonomického prostředí se tak v posledních letech proces multilaterální liberalizace relativně zpomaluje, což vyvolává důležité implikace pro vývoj světové ekonomiky. V situaci, kdy multilaterální liberalizace přestává stačit potřebám

vybraných aktérů světové ekonomiky, dochází k vytváření prostoru pro hledání alternativních postupů liberalizace.

2.2 Regionální liberalizace obchodního systému neboli regionalismus

Již ve 30. a 40. letech minulého století se začaly postupně rozvíjet procesy, které byly na mezinárodní, vědecké scéně vnímány jako regionální integrace s nejasnou a těžce uchopitelnou definicí [13]. Regionální integrace získala svůj faktický význam až v průběhu 60. let minulého století díky B. Balasovi, kterému se podařilo stanovit jasnou a všeobecně přijímanou definici, že se jedná o proces počínající politickým a ekonomickým sblížením zemí, končící sjednocením dříve samostatných zemí [2]. Následně v průběhu 20. století docházelo v podobě ekonomických integrací k vytváření zón volného obchodu a celních unií³². Základním posláním regionalismu se tak stalo odstraňování překážek pro pohyb zboží a služeb (příliš se nepředpokládá pohyb kapitálu a výrobních faktorů) mezi dvěma či více státy, což mělo podpořit liberalizaci vzájemných vztahů.

V teorii regionalismu tak představují regiony seskupení dvou či více zemí, které mohou nabývat různého stupně integrace. Tato regionální seskupení mohou mít podobu neformalizovanou (bezesmluvní) integrace či mohou vznikat na základě zvláštního typu mezinárodních dohod. Poté co vznikla GATT, začaly regionální seskupení vznikat jako výsledek tzv. *preferenčních obchodních dohod*. GATT pod tímto výrazem vymezuje preferenční obchodní dohody (PTAs) jako dobrovolné ujednání vytvořené za účelem těsnější integrace ekonomik zemí s cílem posilovat vzájemný volný obchod. GATT vymezuje tyto druhy PTAs: *dohody o celních uniích*, které jsou považovány za historicky starší a novější *dohody o volném obchodu*. Mezi tyto dohody patří i dohody směřující k takovým to uspořádáním, jako je celní unie či zóna volného obchodu. V rámci ujednání GATT a WTO je se možné setkat také s výrazem *regionální obchodní dohody* (dále i RTA), čímž se souhrnně myslí dohody o volném obchodu, dohody o celních uniích a dohody k těmto typům integrace směřujících.

Rostoucí členská základna WTO a rozšiřující se počet nových projednávaných otázek, potřeba zvyšovat svou konkurenceschopnost v rámci světové ekonomiky s sebou neslo postupné zvolňování procesu liberalizace světového obchodu v rámci WTO. Jako reakce na tuto pomalou liberalizaci a turbulentní změny ve světové ekonomice se začaly objevovat výrazy jako regionalizace či regionalismus. Nicméně na přelomu 80. – 90. let minulého století došlo k významným kvalitativním a kvantitativním proměnám regionalismu, pro něž se vžilo označení jako „*nový regionalismus*“³³. Za významný faktor, který způsobil rozmach tohoto nového druhu regionalismu je považována globalizace, která přinesla nové nároky na jednotlivé země vyostřením globální konkurence, vylepšením podmínek pro volný pohyb zboží, služeb, osob či kapitálu a rostoucí potřebou zvyšovat svou konkurenceschopnost v globálním měřítku.

Jedná se o proces, díky kterému dochází k překročení geografické determinace regionu, tzn., nová spolupráce se nevytváří jen na základě geografické blízkosti regionů, ale také na základě podobného vývoje ekonomik [37]. Regionalismus tak prošel nejen tedy

³² Členové WTO mohou uzavírat regionální obchodní dohody v souladu s pravidly WTO. Jedná se o tzv. povolené výjimky z aplikace MFN. První taková výjimka je upravena v čl. XXIV GATT 1947 jako výjimky ve prospěch pohraničního styku, celní unie a oblastí zóny volného obchodu. V rámci Tokijského kola v roce 1979 byla přijata tzv. zmocňovací doložka, která umožňuje rozvinutým zemím rozlišovat obchodní partnery podle míry jejich rozvinutosti a tím jim přiznat výhodnější zacházení, příkladem je např. Všeobecný systém preferencí – GSP. V roce 1995 vstoupila v platnost Všeobecná dohoda o obchodu se službami (GATS) přičemž čl. V představuje výjimku z aplikace MFN. Jedná se o preferenční dohody v námořní dopravě např. Dohody o sdílení nákladů v mezinárodní přepravě apod.

³³ Tento termín poprvé použil J. Bhagwati v roce 1993 (Bhagwati, 1993).

kvalitativními proměnami v podobě vstupu nových aktérů do regionální integrace, ale také formálními změnami, které jsou spojeny např. se vznikem celokontinentálních integrací, vznikem transnacionálních korporací či rostoucí počet regionálních dohod typu sever-jih tzn. mezi vyspělými a rozvojovými ekonomikami [14].

Dalším důležitým typem regionalismu je vytváření integrace mezi rozvojovými zeměmi, tzv. jiho-jihní integrace. K jejímu prudkému rozvoji došlo v průběhu 80. let minulého století, kdy byla přijata tzv. *zmocňovací klauzule* v roce 1979, oficiálně se jednalo o *Rozhodnutí o rozdílném a výhodnějším zacházení, reciprocitě a účasti rozvojových států*, která rozvinutým státům umožňuje poskytnout rozdílné a preferenční režimy ve prospěch rozvojových států. Zmocňovací klauzule je právním základem pro tzv. *Všeobecný systém preferencí*³⁴ (Generalized system of Preferences, GSP).

V současnosti většinu regionálních obchodních dohod (RTA) tvoří tzv. „mělká integrace“ na úrovni pásma volného obchodu (PVO), preferenčních obchodních dohod³⁵ či celních unií (CU). Integrace na úrovni PVO představuje přibližně 84 % z celkového počtu aktivních regionálních obchodních dohod registrovaných u WTO (viz databáze WTO. RTA, Database). Důvodem dominance dohod o PVO je, že vyžadují méně času k jednání a menší míru politické harmonizace mezi členy, kdy v podstatě každý člen může zachovat svou vlastní politiku vůči třetím osobám [1]. Naproti tomu se v menší míře vyskytuje tzv. „hluboká integrace“ na úrovni společného trhu, hospodářské a hospodářské a měnové unie v rámci globální ekonomiky. Typickým regionálním uskupením na úrovni hluboké integrace je možné jmenovat např. Evropskou unii (EU) s členskou základnou 27 zemí, která představuje největší obchodní sílu na mezinárodní úrovni společně s *Evropským hospodářským prostorem*, který je tvořen 27 členskými zeměmi EU a členy Evropského sdružení o volném obchodě tedy Norskem, Islandem a Lichtenštejnskem.

3 Souvislosti mezi regionalismem a multilateralismem

Rozvoj regionalismu a následný nástup nového regionalismu vyvolal rozsáhlou debatu nad otázkou vztahu mezi regionalismem a multilateralismem. Zejména zda regionalismus narušuje průběh multilaterálních jednání na půdě WTO. Bhagwati a Krueger patří mezi hlavní představitele proudu, podle nichž má regionalismus na multilateralismus nepříznivý vliv. Uvádí, že každé regionální uskupení sleduje svůj vlastní zájem - maximalizaci výnosů integrace, kterého je dosahováno prostřednictvím zavádění protekcionistických opatření vůči nečlenům a ve svém výsledku se projevuje jako odchylování od obchodu. Další rizika shledávají v možnosti tzv. obchodních válek mezi jednotlivými regionálními bloky [7]. Baldwin shrnuje, že regionální integrace není náhražkou mnohostranných jednání, ale naopak je jeho hybnou silou za předpokladu, že nebudou vznikat uzavřená uskupení. Na druhé straně však upozorňuje na skutečnost, že státy, které stály po 2. světové válce u zrodu mnohostranné liberalizace obchodu zastřešované GATT a následně WTO, jsou týmiž státy, které podporovaly dynamický nárůst regionalismu v 90. letech minulého století [3].

Jako nástroj pro kvantifikaci regionalismu se používá sledování a porovnání počtu dohod o regionální ekonomické integraci notifikovaných u WTO. Od vzniku WTO bylo

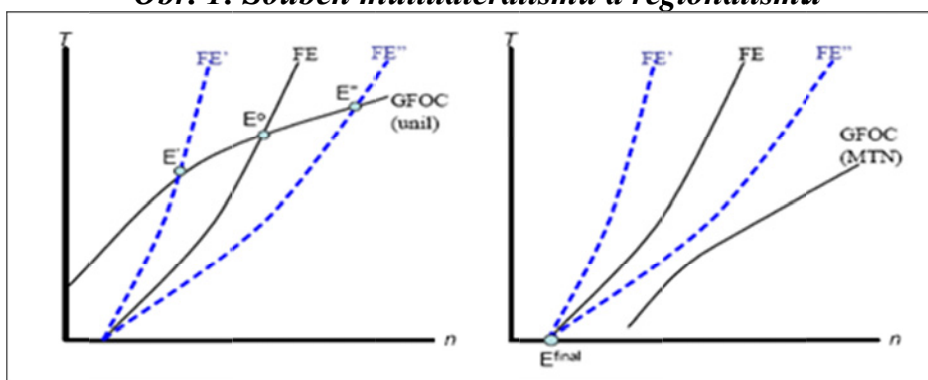
³⁴ Původně toto rozhodnutí vzniklo v roce 1968 v rámci UNCTAD Resolucí 21 (II). V rámci tehdejší GATT bylo toto schéma vnímáno jako diskriminační.

³⁵ Preferenční obchodní dohody jsou zvláštním typem obchodních dohod. Jsou diskriminační povahy, neboť usilují o liberalizaci obchodu pouze mezi konkrétními partnerskými zeměmi.

registrováno přes 300 regionálních dohod a přes 200 jich je v současné době stále platných [53].

Baldwin se zabýval vztahem mezi multilateralismem a regionalismem a svou tezi demonstroval na modelu souběhu multilateralismu a regionalismu. Uvádí, že globalizace natolik změnila toky a pohyb ekonomických faktorů ve světě, že vyvolala nové reakce jak na straně regionalismu, tak i na straně multilateralismu. Shrnuje, že je nutné tyto dva vzájemně odlišné procesy chápat jako součást širších snah o liberalizaci a strukturální transformaci světové ekonomiky [4]. Jejich slabiny potom leží nikoliv v negativním působení jednoho na druhého, ale spíše uvnitř těchto procesů samotných, což demonstruje i obr. 1.

Obr. 1: Souběh multilateralismu a regionalismu

Zdroj: [4, s. 13]

Obr. 1 zachycuje vzájemné působení procesů regionalismu a multilateralismu na politickou ekonomii liberalizace obchodu uvnitř státu. Vertikální osa v obr. 1 označená písmenem T symbolizuje výši cla, horizontální osa označená písmenem n symbolizuje počet firem konkurujících dovozu. Rovnováhu mezi výši cla a počtem firem konkurujících dovozu znázorňuje křivka FE – volný vstup do odvětví. Možnosti vlády při stanovení tempa a rozsahu liberalizace zobrazuje křivka $GFOC$ – možnosti vlády. Levá část obr. 3 ukazuje stav před zahájením multilaterálních vyjednávání (křivka $GFOC_{unil}$). Tato křivka představuje možnosti vlády samostatně stanovit výši cla. V pravé části obr. 1 se nachází křivka mnohostranného obchodního vyjednávání (křivka $GFOC_{MTN}$). Rovnováha je dána průsečíkem obou křivek s výši cla v bodě E . Pokud dojde k vytvoření regionální integrace, pak se křivka FE pootočí, je to z důvodu preferenčního snížení cla v rámci regionálního uskupení a křivka FE se pootočí směrem doleva. Z obr. 1 je patrné, že nová optimální výše cla původně symbolizovaná bodem E se při vytvoření regionální integrace posouvá do bodu E' . V tomto případě má regionální integrace pozitivní vliv na obchod a v souladu s Vinerovou teorií dochází k vytváření obchodu. Vinerova teorie však poukazuje i nato, že vlivem regionální integrace může objem dovozu poklesnout, čímž klesá i konkurence v sektorech, jimž dovoz konkuruje a odpovídající optimální výše cla tj. možnosti vlády v mnohostranných jednáních je tím pádem vyšší a křivka FE se pootočí směrem doprava, čemuž odpovídá úroveň cla v bodě E'' . Regionální integrace tak vede k odchylování od obchodu a stává se kamenem úrazu multilateralismu, jelikož snižuje možnosti vlády prosadit pokrok v multilaterálních jednáních. Pravá část obr. 1 ukazuje, že pokud je reciprocita multilaterálních vyjednávání dostatečně velká a silná, pak se křivka $GFOC_{MTN}$ posouvá směrem dolů. Mnohostranná obchodní jednání tak směřují ke clu na úrovni nula, čemuž odpovídá bod E_{final} . Na základě Vinerovy teorie celní unie, tak regionalismus představuje změnu obchodních toků, které mohou vést k vytváření obchodu nebo odklonu

od obchodu, který pak postihuje nečlenské státy a snižuje celkové bohatství (podrobnější rozbor viz Viner (1950), Hnát (2006, s.89-97), Hnát, Stuchlíková, Bič (2006, s. 4-8). Z toho tedy plyne, že bez ohledu na to, zda regionalismus přispívá k vytváření či odchylování od obchodu multilateralismus podle síly reciprocity posouvá křivku $GFOC_{MTN}$ směrem dolů a vede k nulové úrovni cla. Jinými slovy Baldwin (2006) uvádí, že kamenem úrazu multilateralismu v rámci WTO není regionalismus, ale nedokonalost vládní governance na daném stupni globálních obchodních vztahů.

4 Diskuze

Ve velkém množství ekonomické literatury (srovnej [12], [13], [14], [19], [20], [23], [25], [28], [31], [32], [38] a [45]) je možné nalézt názory, že nemá velký význam sledovat vztah regionalismu a multilateralismu jako nějaké dilema, ale jako zdroj pro zvýšení dynamiky a lepší ekonomické governance. Je možné argumentovat také tím, že ve světové ekonomice se v průběhu 20. století vykristalizovaly *dva výrazné vlivy*, a to globalizace a zvyšující se globální konkurence. Globalizace zvyšuje nároky na národní ekonomiky tím, že zostřuje globální hospodářskou soutěž díky rostoucí mobilitě ekonomických i lidských faktorů. Zejména pak globalizace obchodu od roku 1980 vedla k výrazným obchodním změnám. Mezi takové obchodní změny patří např. internacionalizace výroby, výrazný růst toků kapitálu a investic, které začaly sehrávat významnou roli ve světovém obchodě. Další argumenty je možné hledat na straně změn v multilaterální liberalizaci obchodu, která se začala zejména v roce 1986 objevovat v souvislosti se spuštěním Uruguayského kola obchodních jednání pod záštitou ještě GATT, což vedlo k rozšíření rozsahu a působnosti následné nástupkyně WTO. Sofistikovanější mechanismus pro řešení sporů rovněž zvýšil vliv WTO na vytváření politik v členských státech. V opozici vůči těžko institucionalizované GATT, se WTO stala pevnou součástí obchodní veřejné správy s velkým dopadem a vlivem na globální, regionální a národní transakce. Společně s tímto procesem však vstoupila do poměrně hluboké krize, která byla jednak zapříčiněna rozmanitostí požadavků a přístupů členů WTO. Aktuální kámen úrazu WTO tak s největší pravděpodobností neleží v účincích regionalismu, ale v nedostatku správy na určité úrovni nejnovějších globálních vztahů. Na druhé straně však nový regionalismus směřuje k větší otevřenosti a tím i kompatibilitě mnohostranné liberalizace. V důsledku toho nemůže být regionalismus a multilateralismus vnímán jako vzájemně se vylučující možnosti, neboť nový regionalismus odráží snahy států pro rychlejší a komplexnější liberalizaci obchodu, než jakou nabízí současný stav mnohostranné obchodní liberalizace pod záštitou WTO. Na druhé straně však je nutné připomenout, že mnohostranná obchodní jednání představují kvalitní zajištění regionálních dohod.

Závěr

GATT jako taková sehrála pozitivní roli v poválečné obnově světa a multilaterální obchodní systém postavený na liberální obchodní politice byl považován za klíčový předpoklad pro růst obchodu a prosperitu zemí. Zpočátku tak obchodní liberalizace probíhala převážně na multilaterální bázi, která vyvrcholila v 80. letech minulého století. Tuto etapu lze charakterizovat jako fázi relativní homogenizace světové ekonomiky, která probíhala v souladu s postupnou globalizací. Na přelomu 80. - 90. let minulého století vstoupil globalizační proces do zcela nového světla, který byl tvarován dvěma dominantními tendencemi, a to multilateralismem a regionalismem. Tato jistá dvojkolejnost charakteru obchodního řádu, která byla na jedné straně zastřešována přetrvávajícím

multilateralismem a na druhé straně tendencemi k fragmentaci či diferenciaci, ústící v jeho rozklad na menší hospodářské celky v podobě regionalismu. Jedním z hlavních důvodů této situace byla skutečnost, že regionalismus byl povolenou výjimkou GATT. Byla to právě GATT, která vytvořila věcný rámec pro následnou regionalizaci.

V současnosti, kdy na jedné straně se zvyšuje věcný záběr projednávaných otázek a oblastí pokrytých GATT/WTO, a na druhé straně se zvětšuje počet členských zemí GATT/WTO s rozdílnými preferencemi, se stala regionální cesta k liberalizaci obchodu jednodušší. Regionalismus umožňuje lepší a rychlejší přístup na trhy obchodních partnerů a podstatně jednodušeji a rychleji uspokojuje zájmy integrujících se zemí.

V souvislosti s tímto jevem byla provedena celá řada empirických studií a analýz, která se zabývala vztahem multilateralismu a regionalismu a zejména pak zda regionalismus narušuje průběh multilaterálních jednání realizovaných WTO, viz např. studie Roessler [32], McMillan [28] Oman [31]. Navzdory některým názorům prezentujícím regionalizaci jako zásadní překážku multilaterální liberalizace a důvod větší fragmentace světové ekonomiky viz Bhagwati, Krueger [7] či Bhagwati, Panagariya [8] se větší část autorů přiklání k tezi o prospěšnosti regionálních obchodních dohod, které jestliže jsou v souladu s pravidly WTO, neohrožují další liberalizaci [25], udržují klima otevřeného regionalismu ke třetím zemím a vytváří čistou tvorbu obchodu, viz [9], [12]. Pascal Lamy³⁶ uvedl, že budoucnost WTO spočívá v silném a moderním mnohostranném obchodním systému propojeného regionálními obchodními dohodami, které rozšiřují nikoliv, však podkopávají výhody z členství ve WTO. Mnohostranný obchodní systém doplněný o novou generaci regionálních obchodních dohod je potřebný jako " pepř pro vytvoření vyváženého multilaterálního kari" [26]. Efektivní kombinace mnohostranných a regionálních úsilí tak zakládá novou architekturu světového obchodu.

Poděkování

Tento článek vznikl za finanční podpory Studentské grantové soutěže EkF, VŠB-TU Ostrava v rámci projektu SP2013/122 „Modelování zahraničně obchodních vztahů vybraných světových ekonomik“.

Reference

- [1] BABILI, M.: *Regional Trade Agreements*. NAPC Researcher. Project GCP/SYR/006/ITA, Cooperazione Italiana, 2008.
- [2] BALASSA, B.: *The Theory of Economic Integration*. Greenwood, London, 1961.
- [3] BALDWIN, R. E.: *The Cause of Regionalism*. Centre for Economic Policy Research, London, 1997.
- [4] BALDWIN, R. E.: *Multilateralising Regionalism*. Graduate Institute of International Studies, University of Geneva, Geneva, 2006.
- [5] BALDWIN, R. E., CARPENTER, T.: *Why not in the WTO? The erosion of WTO centrality in trade liberalization*. Graduate Institute of International Studies, University of Geneva, Geneva, 2009.

---

³⁶ Současný generální ředitel WTO

- [6] BHAGWATI, J.: Regionalism and Multilateralism: An Overview. In Anderson, K., Blackhursts, R. (eds.): *Regional Integration and the Global Trading System*. Harvester-Wheatsheaf, New York, 1993.
- [7] BHAGWATI, J., KRUEGER, A.: *The Dangerous Drift to Preferential Trade Agreements*. American Enterprise Institute, Washington, 1995.
- [8] BHAGWATI, J., PANAGARIYA, A.: *Bilateral Trade Treaties Are a Shame*. Financial Times, July 13, 2003.
- [9] BURFISHER ET AL.: *Regionalism: Old and New, Theory and Practice*. Příspěvek na konferenci Mezinárodní konsorcia pro výzkum zemědělského obchodu (IATRC), Capri, červen 2003.
- [10] BROWN, A. G., STERN, R. M.: *Global Market Integration and National Sovereignty*. Discussion Paper No. 518, University of Michigan, 2004
- [11] CAPORASO, J.: *International Relations Theory and Multilateralism: The Search for Foundations*. International Organization, Vol. 46, Issue 3, Cambridge, 1992.
- [12] CIHELKOVÁ, E.: *Nový regionalismus: teorie a projevy ve světové ekonomice*. Politická ekonomie Vol. 6, Praha, 2004.
- [13] CIHELKOVÁ ET AL. (2007). *Nový regionalismus: Teorie a případová studie (Evropská unie)*. Praha. C. H. Beck.
- [14] CIHELKOVÁ ET AL. (2010). *Regionalismus a multilateralismus: Základy nového světového obchodního řádu?* Praha: C. H. Beck.
- [15] DEVERAUX, CH., LAWRENCE, R. Z., WATKINS, M. D.: *Case Studies in US Trade Negotiations, Vol. 2: Resolving Disputes*. Institute for International Economics, Washington, D.C., 2006.
- [16] FELBERMAYR, G. J., KOHLER, W.: *Exploring the Intensive and Extensive Margin of World Trade*. Review of World Economics 142(4), 2006.
- [17] FINAL REPORT OF HIGH LEVEL TRADE EXPERTS GROUP: *World Trade and the Doha Round*. URN 11/964, London, 2011.
- [18] HINDE, W.: *Richard Cobden: A Victorian Outsider*. Yale University Press, New Haven and London, 1987.
- [19] HNÁT, P.: Globalizace a regionalismus. In Cihelková, E. *Proměny světové ekonomiky – teorie a realita*. Oeconomica, Praha, 2006.
- [20] HNÁT, P.: Multilateralism and New Regionalism: Impacts on Global Economic Governance. In Němec, J. (ed.) *Global and Regional Governance – Europe and beyond*. Oeconomica, Praha, 2007.
- [21] HNÁT, P, STUHLÍKOVÁ, Z., BIČ, J.: *Subregionalismus v rámci Evropské unie*. Oeconomica, Praha, 2006.
- [22] IKENBERRY, G. J.: *Is American Multilateralism in Decline?* The American Political Science Association, Vol. 1/No. 3, Washington DC, 2003.
- [23] JACKSON, J.: *The World Trading System*. MIT Press, Cambridge, 1992.

- [24] KEOHANE, R. O.: *Multilateralism: An Agenda for Research*. International Journal, Vol. 45, 1990.
- [25] KOL, J.: *Bloc Formation, Fragmentation and Stability in the World Economy*. Scientific Council for Government Policy, Hague, 1995.
- [26] LAMY, P.: *Regional agreements: the pepper in the multilateral curry*. Speech given on 17 January 2007, India. <http://www.wto.org/>.
- [27] MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Mezinárodní ekonomie v teorii a praxi*. Computer Press, Brno, 2011.
- [28] McMILLAN, J.: Does Regional Integration Foster Open Trade? Economic Theory and GATT's Article XXIV. In Anderson, K., Blackhurst, R. (eds.): In *Regional Integration and the Global Trading System*, Harvester-Wheatsheaf, New York, 1993.
- [29] NEUMAN, P., ŽAMBERSKÝ, P., JIRÁNKOVÁ, M.: *Mezinárodní ekonomie*. Grada Publishing, Praha, 2010.
- [30] NYE, J. S.: *International regionalism: readings*. The Center for International Affairs, Harvard University, 1968.
- [31] OMAN, C.: *Globalisation and Regionalisation: The Challenge for Developing Countries*. OECD, Paris, 1994.
- [32] ROESSLER, F.: The Relationship between Regional Integration Agreements and the Multilateral Trade Order. In Anderson, K., Blackhurst, R. (eds.): In *Regional Integration and the Global Trading System*, Harvester-Wheatsheaf, New York, 1993.
- [33] ROSE, A. K.: *Do We Really Know that the WTO Increases Trade?* American Economic Review 94(1), 2004a.
- [34] ROSE, A.K.: *Do WTO Members have More Liberal Trade Policy?* Journal of International Economics 63(2), 2004b.
- [35] ROZEHNALOVÁ ET AL.: *Právo světové obchodní organizace a další kapitoly z mezinárodního ekonomického práva*. Masarykova univerzita, Brno, 2010.
- [36] RUGGIE, J.: *Multilateralism: The Anatomy of an Institution*. International Organization, Vol. 46, Cambridge, 1992.
- [37] ŘEHÁK, V.: *Nový regionalismus: proces a teorie*. Medzinárodné vzťahy, Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, 2/2009, ročník VII, Bratislava, 2009.
- [38] SAMPSON, G.: Introduction. In G. Sampson, S. Woolcock (eds.): *Regionalism, Multilateralism and Economic Integration*. United Nations University Press, Tokyo, 2003.
- [39] SCHWAB C. S.: *Acknowledge Doha's demise and move on to save the WTO*. VoxEU.org, London, 2011.
- [40] SNAPE, R.: *History and Economics of GATT's Article XXIV*. In Anderson, K. Blackhursts, R. (eds.) *Regional Integration and the Global Trading System*, Harvester-Wheatsheaf, New York, 1993.

- [41] SÖDERBAUM, F.: The International Political Economy of Regionalism In Phillips, N. *Globalizing International Political Economy*. Palgrave Macmillan, Houndmills, 2005.
- [42] STERN, R. M.: *The Multilateral Trading System*. Discussion Paper No. 569, University of Michigan, 2007.
- [43] SUBRAMANIAN, A., WEI, S.: *The WTO Promotes Trade, Strongly But Unevenly*. Journal of International Economics 72, 2006.
- [44] TAVERES, R.: *The State of Art of Regionalism. The past, Present and Future of a Discipline*. UNU/CRIS Working Paper W-2004/10, 2004.
- [45] TUSSIE, D.: Regionalism: Providing a Substance to Multilateralism? In F. Söderbaum, T. Shaw: *Theories of New Regionalism*. Palgrave Macmillan, Houndmills, 2005.
- [46] VINER, J.: *The Customs Union Issue*, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1950.
- [47] WINTERS, A.: *Regionalism versus Multilateralism*. World Bank Policy Research Working Paper 1687, Washington, 1996.
- [48] WORLD TRADE ORGANIZATION: *The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947)*. Legal texts: GATT 1947, Article I — XVII, World Trade Organization, Geneva, 2011.
- [49] WORLD TRADE ORGANIZATION: *International Trade Statistics 2010*. World Trade Organization, Geneva, 2011.
- [50] WORLD TRADE ORGANIZATION: *World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence*. World Trade Organization, Geneva, 2012.
- [51] WORLD TRADE ORGANIZATION: *The GATT years: from Havana to Marrakesh. Understanding the WTO: Basics*, World Trade Organization, Geneva, 2012.
- [52] WORLD TRADE ORGANIZATION: *Facts and Figures. Regional Trade Agreements*, World Trade Organization, Geneva, 2012.
- [53] WORLD TRADE ORGANIZATION: *RTA Database*. World Trade Organization, Geneva, 2012.

Kontaktní adresa

Ing. Monika Mrlinová

Vysoká škola Báňská – Technická univerzita Ostrava

Sokolská třída 33, 701 21, Ostrava, Česká republika

Email: monika.mrlinova@vsb.cz

Tel. číslo: +420 603 940 591

Received: 01. 09. 2012

Reviewed: 23. 10. 2012

Approved for publication: 14. 03. 2013